

NİGAR HANIM'IN ELHÂN-I VATAN KİTABI VE VATAN

Bedri AYDOĞAN¹

ÖZ

1862’de doğan 1918’de ölen Nigâr Hanım, Tanzimat’la başlayan Batı etkisindeki Türk edebiyatının az sayıdaki kadın şairlerinden biridir. Macar kökenli Osman Paşa’nın kızı olarak iyi bir eğitim görmüş, sanat ve edebiyatla dolu bir ortamda yetişmiştir. Nigâr Hanım, kardeşinin ölümü üzerine bir mersiye yazarak şiir dünyasına girmiş, düzyazı ve çevirileriyle edebiyatın diğer dallarında kalem oynatmış, ilk tiyatro oyununu yazan kadın olarak da Türk edebiyatı tarihinde yerini almıştır. Çok yönlü bir sanatçı olan Nigâr Hanım, edebiyatımızda şairliğiyle öne çıkmıştır. Nigâr Binti Osman olarak tanındığı gibi Şaire Nigâr Hanım olarak da tanınmış ve anılmıştır. *Efsus I*, *Efsus II*, *Niran*, *Aks-i Sada* kitaplarında daha çok bireysel temaları işleyen Nigâr Hanım, son şiir kitabı *Elhân-ı Vatan*’la toplumsal temalara yönelmiş; savaşın yarattığı sıkıntı ve acıları işleyen şiirler yazmıştır. Bu makalede Nigâr Hanım’ın *Elhân-ı Vatan*’da işlediği vatan konusu ele alınacak, kitapta yer alan şiirler, biçim ve içerik olarak incelendikten sonra değerlendirme ve sonuca gidilecektir.

Anahtar Kelimeler: Nigâr Hanım, Vatan, Elhân-ı Vatan, Savaş, Millî Duygular

NIGAR HANIM’S ELHAN-I VATAN AND THE HOMELAND

ABSTRACT

Nigâr Hanım, who died in 1918, was born in 1862, is one of the few women poets of Turkish literature under Western influence. She had a good education as the daughter of Osman Pasha, of Hungarian origin, and grew up in an environment full of art and literature. After her brother's death, Nigâr entered the world of poetry by writing a “mersiye”, wrote in other branches of literature with her prose and translations, and as a woman who wrote her first plays. Nigâr, a versatile artist, became prominent in our literature with her poetry. She was known as Nigâr Hanım as Nigâr Binti Osman. Nigâr Hanım, handles more individual themes in her books (*Efsus I*, *Efsus II*, *Niran*, *Aks-i Sada*), has turned to social themes with her latest poetry book *Elhan-ı Vatan*; she wrote poems that handled the hardships and suffering of war. In this article, the subject of the homeland which he worked in *Elhan-ı Vatan* will be discussed. After analyzing the poems, form and content in the book, evaluation and conclusions will be made.

Keywords: Nigâr Hanım, Homeland, Elhan-ı Vatan, War, National Feelings

Giriş

On dört yaşında şiir yazmaya başlayan, Kenan Akyüz’e göre “zamanının en bol ve en özlü eserlerini veren” dolayısıyla üretken bir sanatçı olan Nigâr Hanım’ın (1862-1918) konu yelpazesi geniştir (Akyüz, 1986, s. 217). Refika Altıkulaç’ın Latin harflerine aktardığı *Efsus 1. Kısım*, *Efsus 2. Kısım*, *Niran*, *Aks-i Sada* ve *Elhân-ı Vatan* adlı beş kitapta yer alan çoğu şiir 250’yi aşan edebî ürün (şiir, düzyazı, çeviri) Kenan Akyüz’ü onaylar niteliktedir (1). Kültürlü ve sanata eğilimli bir aile ortamında büyüyen Nigâr Hanım, şiire elim bir olayla, ölen kardeşi için yazdığı bir mersiye ile başlar. Daha sonraki

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Çukurova Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, baydogan@cu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5450-551X.

Received/Geliş: 06/04/2019 Accepted/Kabul: 15/06/2020, Conceptual Article/Kavramsal Makale

Cite as/Alıntı: Aydoğan, B. (2020), “Nigar Hanım’ın Elhân-I Vatan Kitabı Ve Vatan”, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, cilt 29, sayı 2, s.91-115.

şiiirlerinde de ağırlıklı olarak kendi yaşamını, duygularını ve yakın çevresini ele alan şair, bir iç döküş şiiri oluşturur.

“Ferdî ve romantik bir kimlik sergilediği eserlerinde mutsuzluk, anlaşılama, kendisini anlatamama, sevmeye ve sevilme ihtiyacı, marazî bir duygusallıkla iç içe örülen tutkulu aşk, tabiata sığınma...” gibi temaları işlemiştir (Bekiroğlu, 2007, s. 84). Bunlara ölüm, annelik, vatan ve yurt sevgisini de ekleyebiliriz. Bu temalar, Nigâr Hanım’ın ağırlıklı olarak bireysel, kendi duyguları ve yaşamına yönelik bir şiir dünyası yarattığını gösterir.

Son kitabı *Elhân-ı Vatan*’da genel çizgisinden ayrılan Nigâr Hanım, kitabın adının da çağrıştıracığı üzere bu eserinde vatan konulu şiirlerini toplamıştır. Bu kitaptaki şiirlerin altındaki tarihlere göre ilk şiir (Vatanım) 1320 (1904) son şiir (Çanakkale’de Türk Ordusu) 1331 (1915) yılında yazılmıştır. Nigâr Hanım’ın ölümünden iki yıl önce 1916’da “Şaire Nigâr Hânım Efendi’nin Esirgeme Derneği Yetimhânesine Hediyeleridir” notuyla yayımlanan bu küçük kitapta yer alan on bir şiir şunlardır:

- Vatanım (30 Haziran 1320) (1904)
İ’âne-yi Milliye (13 Ağustos 1324) (1908)
Terâne-i Vatan (10 Teşrin-i Evvel 1324) (1908)
Neşîde-i Milliye (22 Teşrin-i Evvel 1325) (1909)
Taşlar Mesîresi (20 Kânûn-ı Sâni 1328) (1912)
Koşalım Çünkü Vatan Tehlikede (18 Kânûn-ı Sâni 1328) (1912)
Edirne’nin İstirdâdı (8 Eylül 1329) (1913)
Hilâl-i Ahmer’in Tab Ettireceği Talebe Defteri İçindir (20 Kanun-ı Sani 1329)
Hilâl-i Ahmer Kartpostalları İçin (Tarihsiz) (2)
Diğer (20 Kânûn-ı Sâni 1329) (1913)
Çanakkale’de Türk Ordusu (1 Kânûn-ı Sâni 1331) (1915)

Nigâr Hanım’ın vatan konusuna girmesini, döneminin koşullarının getirdiği bir zorunluluk olduğunu düşünebilir ve iddia edebiliriz. Şiiirlerin yazılış tarihleri 1904-1915 yılları arasına işaret etmektedir. 20. yüzyılın başında Osmanlı İmparatorluğu epey güç kaybetmiş, büyük sarsıntılar geçirmişti. 1853 yılında Rusya tarafından “Hasta adam” olarak nitelenen imparatorluk, Rusya ve Avrupa’nın diğer büyük devletleriyle bir denge politikası güderek varlığını sürdürmeye çalışıyordu. 1856 Kırım Savaşı’ndan sonra Osmanlı yönetimi Tanzimat’ı güçlendirecek İslahat hareketini bir fermanla gerçekleştirmeye çalışsa da gerilemeyi durduramadı. İç işlerinde ise İttihat ve Terakki etkili olmaya başladı. Dış etki ve sarsıntılara içteki siyasal sarsıntılar da eklendi. İçeride İttihat ve Terakki özgürlük parolasıyla önemli bir güç hâline gelmiş ve II. Abdülhamit’e II. Meşrutiyeti ilan ettirmişti. Bu, halk ve aydınlar arasında taraftar topladı. Özgürlükçü yeni yönetim Osmanlı’yı ayağa kaldıracaktı, ama bu da olmadı. 1911 Trablusgarp Savaşı, I. ve II. Balkan Savaşları yenilgi ve felakete sonuçlandı ve nihayet Almanlarla birlikte I. Dünya Savaşına girildi. İşte bu koşullar Nigâr Hanım’ı vatan, yurt sevgisi, savaş ve savaşın sıkıntılarına yönlendirdi. Bireysel temalar içinde dolaşan Nigâr Hanım’ın şiiri toplumsal noktaya kayd. Şimdi Osmanlı Devleti ve her Osmanlı bireyi gibi o da harbin içindeydi ve vesika ekmeğini bile bulmakta zorlanıyordu. *Hayatımın Hikâyesi* adlı anı-günlük kitabının ikinci yarısı bu günlerin sıkıntılarını da yansıtır. Nigâr Hanım evliliği, boşanması, yeniden eski kocasıyla bir araya gelişi, evlenişi, çocuk özlemi gibi konulardan uzaklaşıp, savaşın sıkıntıları içinde boğuşurken vatan için bizzat uğraşüyor ve diğer

kadınları da örgütlemeye çalışıyordu. Asker için yatak yorgan hazırlarken şiirlerinde bu ve benzeri konuları işliyor, savaşın gerçeklerini ve acılarını yine romantik ve coşkulu bir dille ele alıyordu.

Halk, hatta varlıklı sayılanlar bile yiyecek sıkıntısı çekmektedir. Nigâr Hanım, en adi bisküviyi alacak durumda olmadığından yakınıdır. Vesika ekmeği ona iyi gelmez. Sağlığı iyiden iyiye bozulmuştur: “Sabahtan beri mustaribim. Vesika ekmeğini hazmedemiyorum. Şimdi ne yapacağımı bilmiyorum, çünkü başka ekme -benim için- yok: Ne unum var ne de yapacak adamım... Süpürge tohumu, mısır kepek, saman ve sâireden ibaret olan vesika ekmeğine hasta bünyem işte bu kadar alışabildi” (Nigâr Binti Osman, 1959, s. 90).

Bu sıkıntılar içindeki Nigâr Hanım, halk, hatta Saray bunalımdadır. Herkes barışın gelmesini bekler. Nigâr Hanım daha silah tutmamış çocukların savaşa gitmesine üzüldür. 19.10.1916’da defterine şunları yazar: “Silahı yalnız uzaktan gören, kalemden başka bir şey tutmayan gençler birdenbire nasıl asker olurlar Yarab’bî? Bir mucize yarat da bu harp artık bitsin, insanlık işkenceden, anneler de kâbustan kurtulsun. Bana, çocuklarımın acısını gösterme; bütün çektiğim mükâfatı bu olsun Yarab’bî!” (Nigâr Binti Osman, 1959, s. 82)

Savaşın bitmesinin millî bayram olacağını düşünen Nigâr Hanım, işte bu şartlarda *Elhân-ı Vatan*’ı kaleme alır. Eserdeki şiirler peyderpey yazılmıştır. 1904’te yazılan ilk şiir Vatanım ile 1915’te yazılan Çanakkale’de Türk Ordusu şiiri arasında 11 yıl vardır. 1913 yılında yazdığı Edirne’nin İstirdadı (kurtuluşu) şiiri ise Velihaht Vahdettin tarafından bestelenmiştir (Nigâr Binti Osman, 1959, s. 70). Temmuz 1916 tarihinde kitabın basıldığını defterine yazan Nigâr Hanım, bir nüsha Fehime Sultan’a takdim etmiş, bir nüsha da Padişah’a sunulmak üzere Başkatip Usta’ya vermiştir. Başhazinedar’ın sunduğu *Elhân-ı Vatan*’ı padişah görmüş, iltifatta bulunmuş ve kısa zamanda hepsini okuyacağını söylemiştir (Nigâr Binti Osman, 1959, s. 78).

Elhân-ı Vatan’ın hangi koşullarda oluştuğunu belirlediğimiz bu kısımda kitabın bir başka özelliğinden söz etmek yerinde olacaktır. O da kitabın yazılma ve basılma nedenidir. Bu şiirler daha önce peyderpey yazılmış ve muhtemelen yazıldıkları dönemde yayımlanmıştır. İlk şiirle son şiir arasında 11 yıl fark olması bizi böyle düşünmeye sevk ediyor. Şiirler kitap hâline geldiğinde de “Şaire-i şehîr Nigâr Hanım Efendi’nin Esirgeme Derneği Yetimhânesine hediyeleridir” notu konuluyor. Bu da gösteriyor ki bu kitabın geliri kuruma bağışlanmıştır.

Kadınlarımız cephede ve cephe gerisinde pek çok hizmette bulunmuşlar, çeşitli yardım kuruluşlarının çatısı altında devlet ve milleti için özveriyle çalışmışlardır. Bu kuruluşların kadın kol, şube ve kurullarını da oluşturmuşlardır.

Bu kurumlar arasında Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezi (3), Müdafaa-i Milliye Cemiyeti, İstihlâk-ı Millî Kadınlar Cemiyeti, Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti, Türk Kadınları Bıçkı Yurdu Cemiyeti, Esirgeme Cemiyeti, Teâlî-i Nisvân Cemiyeti ve Cemiyet-i Hayriye-yi İslâmiye’yi sayabiliriz (Yazıcı, 2011, s. 245-264).

Bu derneklerin bir kısmı hizmet, iş ve eşya üretmekte bir kısmı ise çeşitli yollarla başka yardım olanakları yaratmaktadır. Bu kuruluşların en köklüsü ve eskisi devlet eliyle kurulmuş, uluslararası bağlantıları da olan Hilâl-i Ahmer’in hizmetleri ve hizmetleri gerçekleştirme yolları şöyledir:

“Kuruluşundan itibaren cephede savaşan askerlere, yaralı ve hastalara, kimsesizlere ve bakıma muhtaç olanlara, şehit ve asker ailelerine, göçmenlere, esirlere

yardım eden Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezi, bu faaliyetlerini bağış kampanyalarının yanı sıra; aşhane, çayhane, hastane, dispanser, sanat evi, atölyeler, nekâhet-hane, gibi kuruluşlar aracılığıyla gerçekleştirmiştir” (Yazıcı, 2011, s. 249).

150

Hilal-i Ahmer Hanımlar Merkezi-1912

(Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkez-i Umûmîsinde faaliyet muhannık gazlara karşı ağızlık ve burunluk imali Harb-i Umumi 1331-1915)

Kadınlar, bu derneklerde gönüllü hemşirelik, hastabakıcılık yaptıkları gibi hastaları ziyaret edip moral vermişler, elleriyle işledikleri keselere yiyecek koyup ziyaretlerde bulunmuşlar, vapurdan aldıkları limonları dağıtmışlardır. Manevi değeri ağır basan bu hediyeler yanında ciddi paralar toplayıp bağışlamışlardır.

Elhân-ı Vatan'ın gelirinin bağışlandığı Esirgeme Cemiyeti art arda gelen savaşlar sonucunda ailesiz kalan çocukları korumak için kurulan Darü'l-hayr-ı Âli ile açılan Darül-eytamların yetersiz kalması üzerine Himaye-i Etfal Cemiyeti adıyla Mart 1917'de kuruldu. Mart 1918'de ise Hanımlar Heyeti oluşturuldu ve çalışmaya başladı. Nigâr Hanım bu ve başka derneklerde hastalara yatak yorgan hazırlamakla kalmadı, yazılarıyla, bu kitaptaki şiirleriyle gençleri ve hanımları uyandırıp destek olmaya çalıştı.

***Elhân-ı Vatan*'ın Biçim ve İçerik Yönünden İncelenmesi**

Şiirlerin Biçimsel Özellikleri:

Vatanım:

Kitaptaki ilk şiir olan *Vatanım* on ikişer dizelik üç bentten oluşur. Aruzun Mef'ûlü/Mefâ'îlü/Mefâ'îlü/Fe'ûlün kalıbıyla yazılmıştır. Üç bentte de uyak dizilişi

(örgüsü) aynıdır. Baştaki dört dize çapraz, sonraki dizeler ikişerli olarak birbiriyle uyaklanmıştır. a b a b c c d d e e f f biçiminde şemalandırdığımız bentlerde dizeler birbirinden koparılmamıştır. Bir dörtlük dört beyit aynı uyak dizilişine bağlıdır. Serbest düzenli nazım biçimlerinden eşit düzenlidir.

İ'âne-i Milliye :

İkinci şiir *I'ane-i Milliye* de üç bentten oluşmuştur. Kalıbı “Mef'ûlü/Mefâ'ilü/Mefâ'ilü / Fe'ûlün” dür. Bentlerin dize sayısı eşit değildir. İlk bent on dokuz, ikincisi on üç ve üçüncüsü yedi dizedir. Şiirin bentlerinde dizeler yığma ve blok hâlidir. Uyak dizilişi biraz karmaşıktır. Nazım biçimi ölçülü uyaklı serbest şiirdir.

Terâne-i Vatan :

Üçüncü şiir dört dörtlükten oluşur. Kalıp “Fe'ilâtün/Mefâ'ilün/Fe'ilün”dür. Dörtlükler a b a b biçiminde bir uyak örgüsüne sahiptir. Askeri kurtarıcı olarak görüp yücelten içeriğe sahip şiir, bir marş havası da taşıdığından Madam Furlani tarafından bestelenmiştir. Dörtlükler ve kısa dizelerle yazılmış olması da şiiri besteye uygun duruma getirmiştir. Serbest düzenli nazım biçimlerinden eşit düzenlidir.

Neşide-i Milliye :

Mektep talebesi için yazıldığı notu düşülen Mef'ûlü/Mefâ'ilü/Mefâ'ilü/Fe'ûlün kalıbının kullanıldığı dördüncü şiir, üç üçlükten oluşan kısa bir şiirdir. Üç üçlükte uyak düzeni a b a biçimindedir. İkinci dizeler serbest bir ve üçüncü dizeler birbiriyle uyaklıdır.

Taşlar Mesîresi:

Kitabın beşinci şiiri, on üç dörtlüğüyle uzun şiirlerdendir. “Balkan Muharebesi Esnasında” yazıldığı notu düşülen şiirin kalıbı “Fe'ilâtün/Mefâ'ilün/Fe'ilün” dür. Uyak dizilişi ise (a b a b) çaprazlamadır. Nazım biçimi düzenli nazım biçimlerinden çapraz uyaktır.

Koşalım Çünkü Vatan Tehlikede:

Kitaptaki altıncı şiir dört yedilikten oluşur. Bu da kısa dizeli şiirlerdendir. Kalıbı “Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilün” dür. Şiirin adı olan dize her yediliğin sonunda yinelenir. 1, 2, 3 ile 5; 4 ile 6. dizeler birbiriyle uyaklanmış, şiirin adı “Koşalım çünkü vatan tehlikede” dizesi ise her yediliğin sonunda yinelenmiştir. Şema her yedilikte a a a b a b c biçimindedir. Serbest düzenli nazım biçimlerinden eşit düzenlidir.

Edirne'nin İstirdâdı :

Kitabın yedinci şiiri dokuz altılıktan oluşan uzun şiirlerindendir. Kalıbı “Mefâ'ilün/Fe'ilâtün/Mefâ'ilün/Fe'ilün” dür. Uyak örgüsü tüm altılıklarda aynıdır. İlk dört ve son iki dize (a a a b b biçiminde) kendi aralarında uyaklıdır. Altılıkların son beyitleri aynen tekrar edilir. İlk dört altılıkta son iki dizenin uyakları mazlum/masum, izleyen dört altılıkta hukema/ulema ve son altılıkta (dokuzuncu) inayet/siyaset sözcükleridir. Son altılıkta uyaklı sözcükler dize başına gelmiş, dizenin geri kalanı rediftir. Bunları alıntılıyoruz.

Semâya çıktı demek âh u girye-i mazlûm
Dokundu gayret-i Yezdâna nekbet-i ma'sûm!

Çalışmalı gece gündüz ekâbir ü hukemâ
Çalışmalı gece gündüz efâdil u 'ulemâ.

Înâyet eyle amân Müslimînin Allah'ı,

Siyânet eyle amân Müslimînin Allah'ı

Hilâl-i Ahmer'in Tab Ettireceği Talebe Defteri İçindir:

Kitabın sekizinci şiiri dördlüklerle yazılmıştır. Çaprazlama (a b a b) uyaklanmış altı dördlükten ibarettir. Kalıbı “Fe’ilâtün/Mefâ’ilün/Fe’ilün” dır. Nazım biçimi çapraz uyaktır.

Hilâl-i Ahmer Kartpostalları İçin:

Elhân-ı Vatan’daki dokuzuncu şiir kartpostal üzerine yazılmak için düşünülmüş ve kart olarak basılmıştır. Bu şiir kitapta yedi dizedir ve eksiktir. Biz bu şiiri bir kartpostalın üzerinde sekiz dizeli hâliyle bulduk. Doğrusu bu olmalıdır. Yedi dizeli biçimiyle şiirin uyak düzeni bozuluyor, nazım biçimi belirlenemiyordu. Sonuç olarak sekiz dizelik kısa bir şiirdir. “Mefâ’ilün/Mefâ’ilün/Mefâ’ilün/Mefâ’ilün” kalıbıyla yazılan şiir, a a b c c b d d biçiminde uyaklanmıştır. Nazım Biçimi ölçülü uyaklı serbest şiirdir. Kartpostalın üzerine iki dördlüğe bölünerek yazılan şiir uyak düzeni açısından iki dördlüğe ayıramıyor.

Diğer:

Geleneğimizden gelen bir ad alan “Diğer” şiiri de sekiz dizeden oluşan kısa şiirlerindedir. Divanlarda birbirini izleyen gazeller arasına eyzan (keza, öteki gibi, bu da onun) yazılırdı. *Diğer* de buna benzer bir anlam taşır. Yani kart üzerine düşünülmüş bir başka şiir anlamındadır. Boyutu gibi kalıbı da kısadır: “Fe’ilâtün/Fe’ilâtün/Fe’ilün”. Bizim kaynak aldığımız kitapta yığma bir diziliş var, ama şiir uyak örgüsü açısından iki dördlüğe ayrılıyor. İki dördlük çaprazlama olarak (a b a b) uyaklanmış. Nazım biçimi eğer yığma kabul edersek ölçülü uyaklı serbest şiir, kafiyeye bağlanarak iki dördlüğe ayırırsak çapraz uyaktır.

Çanakkale’de Türk Ordusu:

Elhân-ı Vatan’ın son şiiri altı dördlükten oluşur. “Mefâ’ilün/Fe’ilâtün/Mefâ’ilün/Fe’ilün kalıbıyla yazılmıştır. Dördlükler sarmal olarak (a b b a) uyaklanmıştır. Yalnızca son dördlükte dört dize birbiriyle uyaklıdır. Nazım biçimini son dördlüğe rağmen sarmal uyak olarak belirleyebiliriz.

On bir şiirde kullanılan aruz kalıpları şiir adlarına göre şunlardır:

Vatanım, İâne-i Milliye, Neşide-i Milliye (3 şiir):
Mef’ülü/Mefâ’ilü/Mefâ’ilü/Fe’ülün

Terâne-i Vatan, Taşlar Mesiresi, Hilâl-i Ahmer’in Tab Ettireceği Talebe Defteri (3 şiir):
Fe’ilâtün/Mefâ’ilün/Fe’ilün

Koşalım Çünkü Vatan Tehlikede, Diğer (2 şiir):
Fe’ilâtün/Fe’ilâtün/Fe’ilün

Çanakkale’de Türk Ordusu, Edrine’nin İstirdadı (2 şiir):
Mefâ’ilün/Fe’ilâtün/Mefâ’ilün/Fe’ilün

Hilâl-i Ahmer Kartpostalları İçin (1 şiir):
Mefâ’ilün/Mefâ’ilün/Mefâ’ilün/Mefâ’ilün

Nigâr Hanım on bir şiirde beş ayrı kalıp kullanmıştır. Bu kalıpların ikisi (birinci grup ve son şiir) klasik şiirde sık kullanılan kalıplardır. Diğer kalıplar ise Tanzimat ve sonrası şiirinde sık kullanılan, çok tercih edilen kalıplardır. Sık kullanılan bu kalıpların özelliği açık hecelerinin fazla olmasıdır. Dolayısıyla Türkçeye daha uyumlu ve uygundur. Yine bu kalıplar Batı etkisindeki Türk şiirinde en çok tercih edilen kalıplardır.

Şiirlerin İçerik Açısından Değerlendirilmesi:

Vatanım:

Şiirde vatanın değeri ve güzellikleri sayılır. Tapılacak derecede güzel olan vatana herkes imrenerek bakmaktadır. Vatan ışığını Tanrı'nın cazibesinden aldığı sonsuz güzelliğine devirler de hayrandır. Vatanı sevgili, can olarak niteleyen Nigâr Hanım, vatanı aynı zamanda Osmanlı'nın vicdan ve iman kaynağı olarak görür. Bu nedenlerle canlar vatanın zerresine minnetle fedaya hazır, asker ise yolunda fedaidir.

İkinci bentte de sevgili olarak nitelediği vatanın mayasının güzellik olduğunu, ışığının sakinlerini mutlu ettiğini belirtir. Ancak vatan mihnet ve zulmet altında olduğundan gelecek durumda değildir. Vatanın gülmesini, sonsuza kadar gülen bir sabahla birlikte olmasını diler. Bunun için, yaşanan uğursuz dönemin geçmesi, kışın hüznü gecelerin kara renginin değişmesi gereklidir. Nigâr Hanım, bu havayı dağıtmak için herkesin gerekeni yapacağına inanmaktadır. Asker vatana kurban, millet fedai, gençler vatan savunmasına yardımcı, çocuklar ise duacıdır. Vatanın büyük küçük her bireyinin vatan için üzerine düşeni yapacağına olan inancını belirtir, Osmanlıları gayrete çağırır ve "gün bu gündür" der.

Osmanlı vatandaşı soyunu, tarihini, değerlerini hatırlayıp ömrünü vatanın yaşatılmasına adanmalı, garaz ve ayrılıktan uzaklaşıp çalışmalı; bizi koruyan orduya layık, aslına, soy ve tarihine sadık kalmalıdır. Böyle olduğuna da inanır. Vatan yolunda duygusunu:

Her uzv-ı zebûnum titrer hubb-ı vatanla
Her zerre-i hûnum titrer hubb-ı vatanla

beytiyle ifade ederek bu duyguyu millete geçirmeye çalışır. Vatan evlatlarının şanlı soyları ve atalarıyla gurur duymalarını, onları takdir etmelerini, onlara layık olmak için şevkle çalışmalarını anımsatır. Böyle atanın torunlarının, atasına, yurduna sahip çıkacaklarına inanır ve bu inancı güçlendirmek ister.

İ'âne-i Milliye:

Şiir başlığının çağrıştırdığı gibi yardım çağırın, isteyen bir şiidir. 1908 yılında 2. Meşrutiyet'in ilanından sonra yazılmış ve ilk bentte meşrutiyete duyulan özlem dile getirilmiş, meşrutiyetin ilanı herkesi ama özellikle gençleri sevindirmiştir. İkinci Meşrutiyet, adalet, eşitlik, kardeşlik sloganıyla gelmiş, bunlara bağlı, bunları özleyen gençlerin gereksinimine karşılık vermiş, ülkeye nefes aldırılmıştır. Nefes almak iyi, ancak yeterli değildir, çünkü vatan hâlâ yaralıdır. Hürriyete layık olmak ve onu sürekli kılmak, vatanın yaralarını sarmak gerekir. Bunun için de ülkü ve gönül birliğiyle çok çalışmak, bencillikten vazgeçmek, uykudan uyanmak şarttır.

Vatan hâlâ zulüm altında ve geri durumdadır, bu şakaya gelmeyecek bir konudur. Düşmanlık, ayrılık, kin bir kenara bırakılmalı vatan için çalışılmalıdır. Nigâr Hanım bu şiirinde gençlerden sonra kadınlara seslenir ve onları yardıma çağırır.

Bizler, hele bizler şu melâmet-zede nisvân
Rikkatle, sükûnetle, temâdi ile lâkin
Hem-fikir olalım sa'y edelim, işte bu mümkün (Elhân-ı Vatan, s. 6)

Nigâr Hanım vatanın kurtuluşu, ilerlemesi için kadınlara da sorumluluk düştüğünü söyler. Kadınların incelikle, sakinlikle, kararlılık ve devamlılıkla düşünce birliği ederek çalışmalarının mümkün olduğunu düşünür. Askeri bu konuda örnek gösterir, başarısının herkese örnek olduğunu söyleyip şükranlarını sunar. Askerin adı tarihe yazılmıştır. Şiirin üçüncü bendinde yeniden eli kalem tutan kadına döner.

Hep ma'rekeler oldu bugün meşher-i gayret,
Erbâb-ı kalem sa'y ile mevkûf-ı himmet,
Mebhût u mu'attal mı nigehbân olalım biz?
Bizler ki kadın za'f ile mahlûk ve 'âciz
Olsak bile bu unsura safvetle fedâ'iz,
Birlikte gelin eyleyelim şimdi i'ânet,
Etmekte hamîyyet bizi bu hizmete da'vet (Elhân-ı Vatan, s. 7)

Nigar Hanım, kadınların vatanı için yapacağı şeyler olduğuna inanır, diğer kadınları özveriye, yardıma çağırır. Bu kitapta sürekli tekrar ettiği hamiyet kavramı ve duygusunun bunu bir görev olarak vicdanlara yüklediğini vurgular.

Terâne-i Vatan:

Kısa dizeli dört dörtlükten oluşan şiir, Madam Furlani tarafından bestelenmiştir. Ölçülü uyaklı, kısa dizeli ve bent sayısı bakımından da sınırlı olması (dört dörtlük) şiiri bestelenmek için uygun kılmıştır. Vatan, millet, asker ve özgürlük kavramlarını ele alan şiir tema açısından da bestelenmeye uygundur.

İlk dörtlükte haklı olarak askeri anlı, şanlı, şerefli, dilaver (yiğit, yürekli), şeci (yiğit, cesur), dilir (bahadır, yürekli) sıfatlarıyla övüp yücelten Nigâr Hanım, milletin de onlarla övünç duyduğunu vurgular. Sıfatların çoğu yakın ya da eş anlamlıdır. İkinci dörtlükte sözü vatana getirir. Mefahir-i millet (milletin övücü) olan askerin çabası ve emeğiyle afetler kovulmuş, vatan kurtulmuştur. Bu yüzden ümmetin kalbinde kahraman askere yönelik övgü, şükür ve dua vardır. Üçüncü dörtlükte bu şükürün nedeni açıklanır. Gönüllerin karanlık, gözlerin yaşlı olmasına alışan milletin gözyaşları askerin çabasıyla kurumuştur. Şiirin şu son dörtlüğünde söz hürriyete bağlanır:

Ey enîs-i cihân hürriyyet,
Şân-ı Osmâniyân hürriyyet,
Yaşa binler yaşa, azîz ü kerîm
Yaşa ey yâr-ı cân hürriyyet! (Elhân-ı Vatan, s. 8)

Hürriyet, Osmanlı'nın bağımsızlığı açısından düşünülürse, ilk bakışta öyle düşünülmesi, ilk üç dörtlülle uyumludur. Asker savaşı kazanarak ülke(sinin) bağımsız ve özgür kalmasını sağlamıştır. Ayrıca Osmanlı Mondros'a kadar bağımsız kalmıştır. Mondros, Sevr sonrası mütarekede ara dönem yaşanmış, Kurtuluş Savaşı ardından Lozan'la bağımsızlığını sürdürmüştür. Bu açıdan bakarsak ülke bağımsızdır.

İkinci olarak "hürriyet"i her alanda düşünmek gerekir ki dörtlülükte bu anlam da vardır. Kavram olarak ve anlam olarak hürriyet övülmekte, "yaşa" diye dilekte bulunmaktadır. Her alanda hürriyet, bireyin özgürlüğü öne çıkarılmaktadır. Bu nedenle hürriyet yaşamalıdır. Hürriyet dünyada en iyi arkadaş, hürriyet Osmanlı için şan ve şeref, hürriyet insan için en candan dosttur. Büyük, yüce ve sevgili hürriyet bu nedenlerle yaşamalıdır. Ayrıca şiirin tarihi de bu anlamı güçlendiren bir işarettir. Hicri 1324 Hicri Miladi 1908'e denk düştüğü dikkate alınırsa "2. Meşrutiyet"e gönderme vardır. Şiir meşrutiyetin ilanından kısa bir süre sonra yazılmış ve hürriyet bu yanı sıra da övülmektedir. Yine dörtlülükteki hürriyete verilen sıfatlar bunu destekler özelliktedir.

Neşide-i Milliye:

Üç üçlükten oluşmasıyla kitabın en kısa şiiridir. Başlığın altındaki "Mektep talebesi için yazılmıştır" notu hedef kitlesini belirtir. Öğrencilere, çocuk ve gençlere milletinin özellikleri anlatılarak bu özellikleri tanıma ve üzerlerinde taşıma sorumluluğu verilerek amaçlanır. Osmanlı'nın kim olduğu, nasıl bir millet olduğu hatırlatılır ya da öğretilir.

Osmanlı'nın her askeri yaralı bir aslandır. Osmanlı için en önemli haslet ise şan, şeref sahibi olmak ve böyle anılmaktır. Vatanını seven, Osmanlı vatanında adalet, eşitlik, bayındırlık ve mutluluk olsun ister. Nigâr Hanım, gençlerin bu emeller peşinde koşmasını bekler ve bunu hatırlatır.

Bir kavm-i necîbiz bize mevrûs hamîyyet
Ecdâd-ı vatan-perverimizden ezeliyen,
Takdîs-i vatan, hubb-ı emel, fikr-i şecâ'at (Elhân-ı Vatan, s. 9)

Osmanlı soylu ve iyi ahlaklı, hamiyet sahibi bir toplumdur. Bu iyi özellikleri, erdemleri, vatansever atalarımız tarih sahnesine çıktıkları zamandan bize miras bırakmışlardır. Bu mirasa bağlı olarak Osmanlı'nın yani Türk ulusunun pek çok değeri ve erdemi vardır. Bunlar arasında vatanın kutsallığına inanma, emel birliği (ortak ülkü, gönül birliği) ve yiğitlik de yer alır. Bütün bu özellikleri Nigâr Hanım bir sözcükte toplamıştır: "Hamiyet". Ona göre ulusları bir arada tutan da her türlü korku ve tehlikeden uzak tutan da hamiyettir. Biz de hamiyet sayesinde büyük tehlikeleri atlattık, çalışmalarımız ve eserlerimizle özümüzü, aslimizi ortaya koyduk. Osmanlı budur dedik ve gösterdik. Nigâr Hanım gençlerin de böyle olmalarını; soylarına, milletlerine yakışır bir biçimde davranmalarını bekler ve hatırlatır.

Taşlar Mesiresi:

On üç dörtlülükten oluşan bu uzun şiir "Balkan Muharebesi Esnasında" notuyla yayımlanmıştır. Altına yazılan Kânûn-ı Sâni 1328 hicri tarihi 1912'ye denk düşmektedir.

Balkan felaketi yaşanmış, büyük hezimetin ardından zorlu ve acılı göçler başlamış; Osmanlı Balkanlardan çekilmiştir. Taşlar Mesiresi, şiirdeki bilgilere göre Boğaz'da Nigâr Hanım'ın yalısından görülen bir yerdedir. Güzel havalarda insanların ferahladığı, gülüp söylediği mesire yerinde toplananları Nigâr Hanım yalısının penceresinden görmekte ve üzülmemektedir, çünkü bu vatan parçasına düşman göz dikmiştir:

Kâ'inâtın ki matmah-ı nazarı,
Düşmesin zîr-i pâ-yı ağyâre
-Diyerek- Hakkın en güzel eseri:
Titriyordu bu kalb-i âvâre... (Elhân-ı Vatan, s. 11)

Nigâr Hanım, dünyanın tamahkâr gözlerinin Boğaz'a kadar yönelmesinden kaygılıdır. Tanrının en güzel eseri olan bu vatanın yabancıların ayakları altında çiğneneceği kaygısı onun kalbini titretmektedir. Böyle kötü bir sonun olmaması için dua eder gibidir. Şair hem doğanın (vatan parçasının) güzelliklerini anlatır hem kendi ruh durumunu. Ruhunu elem, keder, hüznün sarmış, içinde matemli bir ağıt vardır. Nigâr Hanım kendi ruh dünyası ve psikolojine uygun olarak bağırılmaz, isyan etmez, bir şarkı gibi içten ağlar, ah ile sorar:

Ne olur hâlimiz vatansız âh?
Kalem ü kâlimiz vatansız âh!
Hiss ü âmâlîmiz vatansız âh,
Nûr-ı ikbâlîmiz vatansız âh, (Elhân-ı Vatan, s. 12)

Bir sonraki dörtlükte de yanıtı verir. Yanıt dörtlüğü şu şekildedir:

Söner artık, müebbeden kararır,
Mahvolur izzet ü sa'âdetimiz,
Sürünür yerde vechimiz sararır,
Bu vatandır medâr-ı izzetimiz. (Elhân-ı Vatan, s. 12)

Vatan hâl, kâl, his, âmâl'den çıkarsa ışığımız söner, geleceğimiz kararır, şanımız şerefimiz, mutluluğumuz mahvolur, sararan alınımız yerde sürünür. Bunların birinin bile yitirilmesi Nigâr Hanım'a göre Türk ulusu için felakettir, vatan ve millet onurunun yitirilmesidir. Şiirin bundan sonraki dörtlüğü de (sondan bir önceki dörtlüktür) vurucudur. Özellikle son dizesi:

Ne kadar valideyn ü zevcelerin
İniyor kanlı yaşları hâke,
Şühedâımız fedâ'isi kederin
Başka türlü yıkanmıyor bu leke.... (Elhân-ı Vatan, s. 12-13)

Vatan, namus ve iffet olarak düşünüldüğünden edebiyatımızda anne, kız evlat ve eşe benzetilir. Bunların namusu neyse vatanın namusu da odur. Bizi annemiz kadar vatan doğurmuştur. O yüzden Yahya Kemal anne-toprak der, ordu millet dediği gibi. Anneler ve eşler vatan toprağına kanlı yaşlar dökerler ki üzerindeki leke yıkansın diye (4). Başka türlü bu lekenin temizlenme olanağı yoktur. Şehit olmuş askerlerimiz vatanın değil kederin fedailiğini yapmaktadırlar.

Şiirin son dörtlüğünde Nigâr Hanım “Bize taşlar atan ecânibden” dizesindeki taş atmak deyiimiyle şiirin adına, mekânına göndermede bulunur. Ecnebler derken içimizdeki hainlere de gönderme yaptığını düşünebiliriz. Tebamız olup da düşmanla birlik olup bize taş atanlar Taşlar Mesiresi’ne gidebilir. Düşman ateşiyle askerimizin içi yanarken biz taşlara (Taşlar Mesiresi) gidemeyiz der Nigâr Hanım.

Koşalım Vatan Tehlikede:

Şiire adını da veren “Koşalım vatan tehlikede” dizesinin her yediliğın sonunda tekrarlandığı şiir, 1912 yılında yazılmıştır. Balkan Savaşı felaketini konu edinir. Nigâr Hanım vatanın tehlikede olduğunu gördüğü için her bendin sonunda (yediliğın) halkı vatanı tehlikeden kurtarmak için el ele verip koşmaya çağırır. Vatanın kötü durumdan çıkması için askerın çabası yetmez, herkesin çaba göstermesi gerekir. Kendisi de sorumluluk üstlenir ve söz erbabına seslenir. Onlar da askerle birleşip şevkle vatan savunmasına katılmalıdır. Bu gayret gösterilmezse Hristiyanlık ve Hristiyanlar bize güleceklerdir. Nigâr Hanım vatan konulu şiirlerinde dine vurgu yapar. Müslümanlığın karşısında Hristiyanlık vardır. Savaş vatan olduğu kadar din içindir de.

Birinci bentte ehl-i vatan demişti, ikinci bentte ehl-i vicdan der. Birinci bentte redif “birleşelim” fiiliydi. İkinci bentte de birlikten birleşmeden söz eder. Damardaki kan donmadıysa kalp ve iman birliğini sağlayıp şevkle heyecanla elimizde ne varsa verelim ve vatan için koşalım çağrısını yineler.

Üçüncü bentte sözü Rumeli’ye getirip Rumeli’nin kanlar içinde kaldığını, düşmanın dört yandan saldırıp o güzel yerleri aldığını, şimdi o yerleri geri almak, kurtarmak için koşmak gerektiğini söyler. Canavar düşman haremimize girip namusumuza el uzattığından bu kez kadınları vatan için koşmaya çağırır.

Yaralı sâde değil gâziler
Bütün Osmanlılık ağlar, inler,
Gelin, ey ehl-i hamiyet yekser
Olalım yaralara merhem-sâz;
Kırılırken bunu bekler asker..
Ederek şimdi kelâm-ı îcâz
Koşalım çünkü vatan tehlikede! (Elhân-ı Vatan, s. 15)

Son bentte yaralananın sadece asker olmadığını, aynı zamanda millî onur ve gururun da yaralandığını, tüm Osmanlılığın ağlayıp inlediğini söyleyip hamiyet sahiplerini yaralara merhem olmaya çağırır. Asker kırılırken yaraya merhem beklediğinden sözü bırakıp vatan imdadına koşalım çağrısını tekrarlar. Bu şiirde kendine, kendisi gibi söz erbabına ve hemsinleri olan kadınlara seslenir. Vatan yolunda sen ben, kadın erkek farkı yoktur. Kadınlar cephede de cephe gerisinde de sorumluluklarına sahip çıkmışlardır.

Edirne’nin İstirdâdı:

Bu şiirde “Edirne’nin istirdadı” yani geri alınışı konu edinilir. İlk dört altılıkta:

Semâya çıktı demek âh u girye-i mazlûm
Dokundu gayret-i Yezdâna nekbet-i ma’sûm! (Elhân-ı Vatan, s. 16-17)

ardından gelen dört altılıkta şu beyit tekrar edilir:

Çalışmalı gece gündüz ekâbir-i ‘ulemâ

Çalışmalı gece gündüz efâdıl-ı ‘ulemâ (Elhân-ı Vatan, s. 17-18-19)

Son altılık ise:

Înâyet eyle amân Müslimînîn Allah’ı

Siyânet eyle amân Müslimînîn Allah’ı (Elhân-ı Vatan, s. 19)

beytiyle biter. Son beyitler vasıta beyti gibidir ve konu birliğini sağlar. Ancak şiir vasıta beyitlerine göre üç bölüme ayrılmıştır.

Nigâr Hanım, ilk altılıkta Tanrı’nın mucize kabilinden yardımıyla Edirne’nin kurtulduğunu, bunun gönülleri aydınlattığını söyler. Tanrı’nın yardımının nedeni ise mazlumların ahının gökleri tutması, masumların bahtsızlığının Tanrı’ya dokunmasıdır. Onlara acıyan Tanrı kurtuluşu bağışlamıştır.

İkinci altılıkta düşmanın niyeti ve eylemi ortaya konur. Düşman, sarsan fırtına yıkan zelzeleye benzetilir. Düşmanın amacı Türk topraklarını kirlî ayaklarıyla çiğnemek, tüm Türkleri ve Türk yurdunu baştan başa yok etmektir. Üçüncü altılıkta düşmanın hırsla kendi içinde ayrılmasının Edirne’nin kurtuluşunu sağladığı belirtilir. Dördüncü altılıkta Tanrı’nın bu yardımına karşı yapacaklarımıza işaret edilir. Bu felaket bizim için ders olmalı, gayret, hizmet, çalışma ve vatan sevgisiyle Tanrı’ya şükür ve ibadet edilmelidir.

Buraya kadar olan dörtlükler Edirne’nin kurtuluşu ve bu kurtuluşun Tanrı’nın mazlum ve masumların sesini duyması, onlara acıması ve yardım etmesiyle bitiyordu. Şiirin ikinci kısmı olan dört dörtlükte ise, son iki dize, gece gündüz çalışmayı önerir.

Edirne kurtulsa da Rumeli gittiğinden dünyamız kararmıştır. Tesellimiz çalışmak olmalıdır, çünkü ihtiyacımız olan budur. Ekabir, ulema, hukema ve efadıl hep birlikte gece gündüz çalışmalıdır. Kurtuluşumuza sebep olan Tanrı’nın rızasını kazanmak için çalışmak, aynı zamanda bir şükran borcudur. Evler için düzen, ülkeler için refah çalışmayla olur. Kul için çalışma selamet yoludur, Tanrı ise çalışkan ümmete yardımcıdır. İlerleme durursa düşüş başlar; tembellik, avarelik günah olduğuna göre kadın erkek çalışmalıdır.

Son altılıkta Nigâr Hanım yine Tanrı’ya gayret, uyanıklık, dayanıklılık ver, iyi niyetimizi artır diye dilekte bulunur. Müslümanların Tanrısından kendilerini korumasını ve yardımda bulunmasını ister.

Hilâl-i Ahmer'in Tab Ettireceği Talebe Defteri İçindir: (5)

Bu şiirin öğrenciler için yazıldığını adı söylemektedir, ancak şiirin içinde öğrenci geçmez, şiir tüm millete olmakla birlikte daha çok gençlere hitap etmektedir. Hilâl-i Ahmer'in muhterem olduğu söylendikten sonra onun önemini Balkan Savaşı'nın anlattığı belirtilir. Şiirde akıl, gayret, ahlâk, çalışma, ilerleme ve birlikten doğacak kuvvetin önemi ve gerekliliği vurgulanır.

Hilal için çalışan, bunu yaşamlarının tacı ve süsü olarak gören Müslümanları şefkat için çalışan, övüncümüz olan Hilâl-i Ahmer'i desteklemeye çağırır. Balkan Savaşı Hilâl-i Ahmer'in önemini göstermiştir. Vatan ve vatandaşlar, Türklüğün hayrı ve ilerlemesi için gayret ve ateşli çalışmalar beklemektedir. Mantık el ele verip durmadan çalışmayı emretmektedir. Nigâr Hanım şiiri bize gerekli özellikleri sayarak şöyle bitirir:

Bize lâzım metânet-i ahlâk
İktisâd ü fazilet ü gayret
Çalışan kulları sever Hallâk
Her zamân pâyidâr olur kuvvet (Elhân-ı Vatan, s. 21)

Sevgi, gayret, birlik, din için vatan için çalışma, iş, eylem daha önce vurgulanmıştı. Buna sağlam ahlak, iyi huy, tutumluluk; bir kez daha gayret ve çalışmayı ekler. Şiirine “Her Müslüman hilâl için çalışır” diyerek dinî bir giriş yapan Nigâr Hanım, sözü yine dine ve Tanrı’ya getirerek “Çalışan kulları sever Hallâk” diyerek şiirini bitirir. Yukarıda sayılan özellikler insanları ve devletleri güçlü kılar, güçlü olan ise ayakta kalır.

Hilâl-i Ahmer Kartpostalları İçin: (6)

Bu şiirde Hilâl-i Ahmer’e yani bugünün Kızılay’ına sesleniliyor. Hilâl-i Ahmer denince akla hastabakıcı kadınlar, bu kadınlar aracılığıyla kadınlığa ilişkin duygu ve erdemler geliyor. Kadınlar, şefkat ve merhamet duygularının en iyi temsilcisi ve aktarıcısı olması nedeniyle Hilâl-i Ahmer’le özdeşleşmiştir. Asker cephede savaşıyor, şehit ya da gazi oluyor. Gaziler, hastabakıcı kadınlar tarafından iyileştiriliyor, savaşılabilecekler yeniden cepheye dönüyorlar. Şiir önce bir tasvirle başlıyor:

Serilmiş kan içinde yerde bir genç nâ-tüvân kalmış,
Hilâl-i Ahmer ondan reng-i şefkat istimâl almış.
Şu hûn-âlûd olan sahra-i vahşette yatan mecrûh
Fedâ’î-yi vatandır, sînesinde yaralar pür-hûn...

Yetiş imdâdına şefkat! O kalb-i ibtila meşhûn
Vatan hissiyle elân çarpıyor, ey şefkât-i memdûh
Yetiş, gel, dest-gîr ol, sen ki mevhûb-ı ilâhisin
Înâyet, merhamet, sen çünkü mahbûb-ı ilâhisin (Elhân-ı Vatan, s. 22)

Vatanın fedaisi asker yaralanmış, güçsüz, yaraları kanıyor. Bu belaya uğramış kalp hâlen vatan hissiyle çarpmaktadır. Ona yardım edecek, merhamet ve şefkat gösterecek olan hastabakıcı kadınlar, Tanrı'nın sevgili kullarıdır ve Tanrı'dan aldıkları bağışlayıcılığın taşıyıcılarıdır. Uzanan el, hastabakıcı kadınların değil Tanrı'nın elidir âdeti.

Diğer:

Diğer başlıklı şiirde yine hastabakıcı hanımların yardımı, koruyuculuğu ele alınır. Bu kez asker ve yaralılara değil, kimsesiz ve çaresizlere yardım etmekte, onların yaralarını gizlice sarmaktadırlar:

Gizli ellerle sarar yaraları
Şefkat hâdim-i ulviyyetdir
Tesliyet-yâb eder âvâreleri

...

Dolaşır Külbe-i ahzân ü gamı, (Elhân-ı Vatan, s. 22)

Merhamet ve adaleti göğüslerinde taşıyan hastabakıcılar ihtiyaç sahiplerinin hüznü dolu kulübelerini (evlerini) dolaşır onların yanında, yakınında olduklarını hissettirir, üzüntülerine ortak olup elemi ümide döndürürler. Nigâr Hanım, savaşın ölüm, yıkım, yokluk getirdiğini bilen, duyan bizzat yaşayarak da gören biri olarak Hilâl-i Ahmer'in yaptıklarını çok kutsal bulur ve över.

Çanakkale'de Türk Ordusu:

Şiirde Çanakkale'de çarpışan yiğit ordu ve askerleri anlatılır. Türk askeriyle düşman askeri karşılaştırılır. Türk askeri bilgili, sağlam ve yiğitliğiyle düşman askerini korku ve üzüntüyle titretirken düşman askeri korku ve telaş içindedir. Akıllı, yiğit bir ordu karşısında düşman ordusunun dağılması kaçınılmazdır. Nigâr Hanım bunu iflas sözcüğüyle ifade etmiştir.

İkinci dörtlükte Türk ordusu hayale benzetilir, ama gerçekte kahreden bir hakikattir. Dehşetlidir, yiğitçe hücumu gazanferanedir. Kötü emelli ve eylemli düşman askeri, ışığa rastlayan yarasa gibi kaçmıştır.

Üçüncü dörtlükte mübarek zaferin, hayalin üstünde olduğu söylendikten sonra gazanın kutsal, olağanüstü büyük ve hayırlı olduğu vurgulanır. Askerin bu yüz ağartan başarısı, yalnız dostları değil düşmanı da hürmet ve saygıya mecbur kılmıştır. Çünkü düşman güçlü donanmasıyla Çanakkale'yi kısa sürede geçeceğine inanıyordu. Güç dengesi de bunu gösteriyordu. Ancak bu yiğit ordu herkesin inancını değiştirdi, düşman Çanakkale'deki başarıyı tasdik etti, ama emeli ve saldırısından vazgeçmedi. Bu nedenle bir sonraki dörtlükte Nigâr Hanım, ümmeti için Tanrı'nın yardımını sürdürmesini dilemektedir. Ağlayan anneler, inleyen eşlerin gamının silinmesi için herkes sessiz ve içten duadadır.

Türk askeri saf, pak, uğurlu alınıyla cephelelerde naz ile parlamakta; din ve vatan gözcülüğü adına mutlulukla, umutla kibleye gülümseyerek bakmaktadır. Son dörtlükte bu asker ve bu ordu için dua edilir:

Fahûr-ı kıymet ü mahiyyetiyle inşallah
Ve yâd-ı savlet-i pür-dehşetiyle inşallah
Celâletiyile ve sâfiyyetiyle inşallah
Tamâm-ı nusret-i bâ-şevketiyle inşallah (Elhân-ı Vatan, s. 24)

Dörtlüğün redifi olan inşallah “Allah nasip etti ise, Allah isterse” anlamındadır. Her şey Tanrı’nın isteğiyle ve yardımıyla olmaktadır. Allah ise aslı, özü temiz, kıymetli, saf olana ve gayret edene yardım eder. Türk askerinde bu özelliklerin hepsinin olduğunu şiirin önceki dörtlüklerinde Nigâr Hanım söylemişti. Son dörtlükte de askerin bu ve başka özelliklerini bir kez daha vurgulayarak Tanrı’ya zafer nasip etmesi için dua eder ve yalvarır. Tanrı’nın bu yardımı yapacağından da emindir. Asker ve ordu da iyi bir savunma yapmış, ümit uyandırmış, canını hiç düşünmeden savaşmıştır.

Bulgular, Değerlendirme ve Sonuç:

Nigâr Hanım Tanzimat döneminin genel çerçevesine uyarak şiir, piyes, çeviri, kısa düzyazı gibi pek çok türde eser veren öncü bir kadın yazardır. Türk edebiyatında piyes yazan ilk kadın olmak yanında etkilendiği Victor Hugo, Alphonse de Lamartine, Alfred de Musset gibi Batılı ünlü romantiklerden çeviriler yapmış ve şiirleriyle ün kazanmış verimli ve doğurgan bir şairdir. Şiir üzerinde yoğunlaşması onun edebiyatımızda Şair Nigâr Hanım diye adlandırılması ve anılmasına neden olmuştur. Küçük yaşta ölen kardeşi için yazdığı bir mersiyeyle 1876 yılında başladığı şairliği ölümüne kadar sürdürmüştür.

Macar Osman Paşanın kızı olan Nigâr Hanım, dönemi için son derece özgür ve sanat dolu bir konak ortamında doğmuş ve büyümüştür. Son derece şık, kendine özgü giyimi ve yaşanı olan Nigâr Hanım Şişli’deki konağında Salı günleri yerli ve yabancı sanatçı ve devlet adamlarını kabul eder, piyano çalar, edebî ve kültürel sohbetler yaparlardı. Ruşen Eşref Ünaydın’ın “Diyorlar ki” kitabında (Ünaydın, 1985, s. 17-18) iki sayfayla ayrıntılı bir tasvirini yaptığı salonundaki toplantılarına katılanlar arasında “Recâizâde Mahmud Ekrem, Süleyman Nazif, Faik Âli Ozansoy, Abdulhak Hâmit Tarhan, Mustafa Reşid, Ali Ekrem Bolayır, Celâl Sahir Erozan, Ercüment Ekrem Talu, Ahmed Râsim, Macar Türkoloğu İgnacz Kunos, Arminius Wambery, Ressay Zonaro, Piyanist Furlani ve Hegey, Kemânî Tatyos Efendi, Dönemin Maarif Nâzırı Münif Mehmed Tâhir Paşa ve Paris sefiri Salih Münir Paşa ve çeşitli elçilik erkânı başta gelmektedir” (Bekiroğlu, 2007, s. 84).

Romantik bir yaratılışa sahip olan Nigâr Hanım’ın şiirleri de romantik karakter gösterir. Romantizm akımından etkilenen ve en çok romantikleri okuyan Nigâr Hanım, bütün bu nedenlerle şiirlerinde aşk, ölüm, doğa ile evliliği, boşanışı, mutsuzluğu, acıları ve kederleri, çocuklarını göremeyişi, onlara olan sevgisi gibi öz yaşamına bağlı temaları işlemiştir.

Yaşamının tamamına yakın bir süresinde Osmanlı Devleti’nin savaşlar içinde bulunması (Osmanlı Karadağ Savaşı 1876, 93 Harbi, Osmanlı Yunan Savaşı 1897, Trablusgarp Savaşı 1911, I. Balkan Savaşı 1912, II. Balkan Savaşı 1913, I. Dünya Savaşı 1914, Çanakkale Muharebeleri 1915), savaşların getirdiği sıkıntı ve felaketler Nigâr Hanım’ın yaşamını, duygu dünyasını etkilemiş, ömrünün son yıllarında sosyal, siyasal ve toplumsal temalara yöneltmiştir. Son kitabı *Elhân-ı Vatan*, savaş ve savaşın getirdiği felaketleri konu alan şiirlerden oluşur.

Bu temalara yönelik Nigâr Hanım için kaçınılmaz duruma gelmiş ve son kitap onun toplumsal sorumluluk duygusunun, vatan sevgisinin ifadesi olmuştur. Yaşının ilerlediği bu yıllar, herkes için savaş yıkımının son raddeye geldiği yıllardır. Sarayı bile maddi, en çok da manevi olarak son derece etkileyen savaş, Nigâr Hanım'ı da etkilemiştir. Salı toplantılarını sürdüren Nigâr Hanım, konuklarına “en adi bisküvi”yi bile alamayacağı kadar pahalı olması nedeniyle ikram edememenin acısını yaşar (Nigâr Binti Osman, 1959, s. 88). Vesika ekmeğini hazmedemeyen, hasta Nigâr Hanım, düzenli maaş alamadığı için yiyecek sıkıntısı çeker ve parasını ödemek koşuluyla hazineye mal oluş fiyatından pirinç ve erzak verilmesi konusunda Saraydan yardım ister (Nigâr Binti Osman, 1959, s. 89).

Nigâr Hanım'ın sosyal, siyasal ve toplumsal konulara yönelik *Elhân-ı Vatan*'ı oluşturma nedenlerinden biri de Nigâr Hanım'ın yardım faaliyetlerine katkıda bulunma isteğidir. O dönemde pek çok yardım faaliyeti vardır. Nigâr Hanım da bunlara katılmıştır. Bunlar arasında hastane ziyaretleri yapma, hasta ve yaralı gazilere moral verme, onlara yatak, yorgan temini yer alır. Şair ve yazar olan Nigâr Hanım şiiirleriyle de bu faaliyetlere katılmıştır. Eli kalem tutan kadınların bunu yapmalarını ister, kendisi de yaparak örnek olur, onlara yol açar.

Bu yolda bir talep de gelmiş olabilir. Kitabın Esirgeme Derneği Yetimhanesine armağan edilmesi bunu düşündürüyor. Kitabın gelirinin bu kuruma ve yetimlere bırakıldığını düşünmek yanlış olmaz. Dolayısıyla bu kitap sosyal ve toplumsal sorumluluk projesidir. Sorumluluk hem şiiirlerde ileri sürülen düşüncelerle hem de elde edilecek gelirle yerine getirilecektir.

Kitapta yer alan “Hilâl-i Ahmer Kartpostalları İçin” adlı şiiir bir kartpostal üzerine yazılmış ve basılmıştır. Bu kartpostal çeşitli kaynaklarda yer almaktadır. “Diğer” başlıklı şiiirin de aynı amaçla yazıldığını söylemek mümkündür. Diğer ifadesini ve adlandırmasını, kartpostal için yazılmış bir başka şiiir anlamında yorumluyorum. Biraz önce kitabın gelirinin Esirgeme Derneği Yetimhanesine bırakıldığını söylemiştik. Kartpostallar da gelir amaçlı çıkarılmakta ve satılmakta, aynı zamanda bir propaganda aracı olarak da kullanılmaktadır. Bir yandan gelir elde edilirken bir yandan gönüllü hemşirelik özendirilmekte, yaralı askerlere yardım bilinci oluşturulmaktadır. Hilâl-i Ahmer'in en önemli ögesi gönüllü hemşire ve hastabakıcılarıdır. 1915 yılından sonra bu tür kartpostallar basılmış ve 1922 yılına kadar yardım için satışı sürdürülmüştür.

Elhân-ı Vatan'da on bir şiiir yer alır. Şiiirler bir çırpıda ve kısa bir sürede yazılmıştır. 1904 yılında yazılan ilk şiiir “Vatanım”la 1915 yılında yazılmış son şiiir “Çanakkale’de Türk Ordusu” arasında 11 yıl vardır. Kitapta Nigâr Hanım'ın farklı zamanlarda yazdığı on bir şiiir yer alır.

Düzenli ve sistemli uyak kullanılan şiiirlerin hepsi aruz ölçüsüyle yazılmıştır. Nazım biçimleri ölçülü uyaklı serbest şiiir ve serbest düzenli şiiirdir. Şiiirlerin biri üçlük, beşi dördlük, biri altılık biri yedilik, biri on ikilik birimi, biri ise eşit olmayan bentlerle yazılmıştır.

Neşide-i Milliye üçlük; Terane-i Vatan, Taşlar Mesiresi, Hilâl-i Ahmer'in Tab Ettireceği Talebe Defteri İçindir, Diğer dördlük, Edirne'nin İstirdadı altılık, Koşalım Çünkü Vatan Tehlikede yedilik; Vatanım on ikilik birimlerle yazılmışlardır. İ'âne-i Milliye ise on dokuz, on üç ve yedi dizelik üç bentten oluşur. Dolayısıyla son şiiir dışındakiler eşit birimlidir. Hilâl-i Ahmer Kartpostalları İçin başlıklı şiiir kitapta yedi dizelik bir bent halinde yer alır. Kartpostalın üzerinde ise sekiz dizedir.

İçerik olarak şiirlere bakıldığında doğal olarak vatan sevgisi ön plana çıkmaktadır. İkinci olarak vatanın içinde bulunduğu güç durum ve bu durumdan çıkmanın yolları ele alınır. Vatanın içinde bulunduğu güç durumdan çıkması büyük küçük her vatandaşın gayreti ve özverisiyle mümkün olacaktır. Ayrılık gayrılık, haset, kin, düşmanlık gibi ayrıştırıcı duygu, düşünce ve eylemlerden uzak durmak; gönül, ülkü ve elbirliğiyle vatan için çalışmak gerekir. Osmanlı ve Türkün değerleri, hasletleri vardır; atalarımız bunlarla birlikte vatani bugüne ve bize miras bırakmışlardır. Bu duygulara, değerlere ve vatana sahip çıkmak şarttır. Vatanım adlı şiirle bunlar hatırlatılır.

Şiirlerde askerin görevini layıkıyla yaptığı vurgulanır. Millet de görevini yapmaktadır, ancak onları biraz coşturmak, uyarmak ve gayrete getirmek gerekir. Nigâr Hanım gençler ve hemcinsi kadınlara yönelir. Onların da üzerlerine düşen görevler vardır. Bu yolda onları şevklendirir ve göreve çağırır. Kadınlar, sakinlikle, ıncelikle, kararlılık ve devamlılıkla düşünce ve gönül birliği içinde çalışmalıdırlar. Nigâr Hanım'a göre bu mümkündür ve bunların yapılacağı gün bu gündür. Vatan için yapılacak yardıma "iane-i milliye" der. Bu yardım öncelikle manevidir.

Nigâr Hanım, özgürlüğe de vurgu yapar. II. Meşrutiyet özgürlük getirmiştir, ama vatan için bu yeterli değildir, ancak bir başlangıç sayılır. Özgürlüğe layık olup vatanın yaralarını sarmak gerekir. Vatanın kurtuluşunu ve özgürlüğünü sağlayan asker üçüncü şiir olan Terane-i Vatan'da övülür. Şiir vatan ve onu kurtaran asker üzerinedir. Anlı, şanlı, şerefli, dilaver (yiğit yürekli), şeci (yiğit, cesur) sıfatlarıyla övülen asker milletin de övüncüdür.

Neşide-i Milliye'de Nigâr Hanım, öğrencilere yönelir. Çocuk ve gençlere ataları Osmanlı'nın nasıl bir millet olduğunu hatırlamaları, öğrenmeleri gerektiğini söyler. Osmanlı, soylu, iyi ahlaklı ve hamiyet sahibi bir millettir. Bu özellikler bizim mayamızda vardır. Vatanın kutsallığı, milletin ülkü ve emel birliği ile yiğitlik Osmanlı'nın temel özellikleridir. Gençler bu özelliklere sahip çıkmalıdır. Osmanlı bunlarla tarihte var olmuş ve yerini almıştır.

Taşlar Mesiresi şiiri Balkan Savaşları ile ilgilidir ve 1912'de yazılmıştır. Taşlar Mesiresi, Boğaz'da Nigâr Hanım'ın yalısından gördüğü bir mesire alanıdır. Güzel havalarda, vatanın mesut günlerinde insanların ferahladığı güzel bir doğa parçasıdır. Balkan Savaşları yenilgisi, düşmanın buralara göz dıkeceği kaygı ve korkusu Nigâr Hanım'ı üzer. Buraya her baktığında acı duyar. İnsanların bu mesire yerine gitmemesini ister. Vatani sevgili, kız evlat ve anneye benzeten Nigâr Hanım, vatanın namusla bir olduğunu söyler. Vatani yitirmek, anneyi, kız evladı, sevgiliyi, topluca namusumuzu yitirmek demektir. Vatanımıza sahip çıkmak, namusumuzu korumak şarttır. Taşlar Mesiresi'ne bu koşullarda biz değil, yabancılar gitsin düşüncesindedir.

Koşalım Vatan Tehlikede şiiri de Balkan Savaşları sonucunda uğranılan felakete işaret eder. Balkanlar gitmiştir, ama düşmanın iştahı kabarıktır, gözü bir önceki şiirde söylediği gibi Boğaz'da, İstanbul'dadır. Bu, her zaman için bir tehlikedir ve düşmanların gözü doymamaktadır. Şiirdeki her yediliğin sonunda herkesi vatan için koşmaya çağırır. Vatanın zor durumdan çıkmasına tek başına askerin çabası yetmeyeceğinden çocuk, genç, kadın her vatandaş çaba göstermelidir. Nigâr Hanım hem diğer şiirlerinde hem bu şiirde din vurgusu yapar. Savaş, mücadele vatan için olduğu kadar din içindir de. Yaralanan ve kırılan sadece asker değil, aynı zamanda milletin onurudur. Bu şiirde kadınlara da seslenir, onları vatan için çalışmaya çağırır. Kadınlar da cephe ve cephe gerisinde üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmiştir.

Edirne'nin İstirdadı şiiri adının da çağrıştırdığı gibi Edirne'nin geri alınışı ve buna duyulan sevinci yansıtır. Edirne, Tanrı'nın acıması ve yardımıyla geri alınmıştır. Tanrı mazlum ve masumların sesini duymuştur. Bir başka neden de düşmanların hırsa kapılıp kendi içinde ayrılığa düşmeleridir. Tanrı bize yardım etmiştir, ama bizim de yapacaklarımız vardır. Nigâr Hanım Tanrı'nın rızasını kazanmak için gece gündüz çalışmak gerektiğine inanır. Ev için düzen, ülke için refah çalışmayla sağlanacaktır. Tanrı, çalışan ümmete yardımcıdır. Nigâr Hanım şiirin sonunda vatan için gayrete, uyanıklık, dayanıklılık vermesi için de Tanrı'ya dua eder, Tanrıdan kendilerini korumasını ve yardım etmesini diler.

Hilâl-i Ahmer'in Tab Ettireceği Talebe Defteri İçindir adlı şiir, öğrenciler için yazılmakla birlikte öğrenci sözcüğünün geçmediği, tüm Türklere hitap etse de daha çok gençlerin hedeflendiği bir şiirdir. Bayrak için, din için çalışan Hilâl-i Ahmer tanıtılıp övülür. Bu şiirde de Nigâr Hanım, Türklüğün hayrı ve ilerlemesi için gençlere seslenir. Şiirde akıl, gayret, ahlak, çalışma ve birlik olma üzerinde durulur. Bu özellikler insanları ve devletleri güçlü kılar. Tanrı çalışan kulları sever ve ancak onlara yardım eder. Gençlerden çalışma ve gayret beklenir. Övüncümüz olan Hilâl-i Ahmer'in desteklenmesi istenir. Bu defter de gelir sağlamak amacıyla bastırılacaktır. Bu şiirle Nigâr Hanım deftere katkı yapar.

Daha önce söylediğimiz gelir getirici çalışmalardan biri de Hilâl-i Ahmer yararına Almanya ve Avusturya'da bastırılan kartlardır. Bu kaliteli kartların satışından gelir elde edilir. Nigâr Hanım, Hilâl-i Ahmer Kartpostalları için başlıklı şiiriyle gelir sağlama çabalarına katılır. Yazdığı şiir kartpostalın altına iki dörtlük halinde basılır. Kartta şiire uygun bir görüntü vardır. Bu kartı yukarıda vermiştik. Vatan için canını hiçe sayan yaralı asker ve onun başında yarasını saran bir hemşire vardır. Asker ve hemşire övülür. Hemşireler vatan yolunda canını vermekten çekinmeyen yaralı askerlere şefkat ve merhametle hizmet ederler.

Diğer başlıklı şiirde de yine Hilâl-i Ahmer'in özverili hemşireleri anlatılır. Hemşireler bu kez (yardıma) ihtiyacı olan halka yönelirler. Evleri tek tek dolaşıp muhtaçlara ulaşır yardım ederler. Askerler gibi halkın da yaralarını sarar, dertlerine ortak olurlar.

Son şiir Çanakkale'de Türk Ordusu adını taşır. Nigâr Hanım Osmanlı Devletinin bir üyesi olarak şiirlerinde kimliği belirtirken çoğunlukla Osmanlı sözcüğünü tercih eder, yer yer de Türk adını kullanır. Osmanlı devletin ve hanedanın adıdır, Türk ise milletin. 1900'lü yıllardan sonra bu görüş hâkim olmuştur. Türk askeriyle düşman askeri karşılaştırılır ve doğal olarak vatan fedaisi askerimiz yüceltilir. Bilgisi, deneyimi, yiğitliğiyle Türk askeri karşısında düşman yenilecektir. Buna inanan Nigâr Hanım, askere moral verir. Türk ordusunun kahrediciliği karşısında düşman ordusu ışık görmüş yarasa gibi kaçmıştır. Çanakkale'de zafer hayal değil gerçektir. Türk ordusunun başarısı düşmanı bile hürmete getirmiştir. Din ve vatan gözcüsü askere başarılı olması için dua edilir, zafer nasip etmesi için Tanrı'ya yalvarılır. Nigâr Hanım bu vatansever, inançlı ve yiğit askere Tanrı'nın yardım edeceğinden kuşku duymaz.

Nigâr Hanım biçim olarak Batı etkisinde bir şiir oluşturur. Aruz ve uyaktan vazgeçmez, ama yeni sayılacak nazım biçimleri kullanır. Bana karşılık kullandığı kavramlar ve motifler tamamen yeni sayılmaz. Vatan sevgisi, vatana bağlılık, vatan uğruna yapılacak özveri üzerinde durur. Dini, tarihi, millî vurgular yapar. Bu açıdan Namık Kemal'in etkisi görülür. Namık Kemal için şu sözleri söylemesi bu etkiyi gösterir:

“-Kemal’in zannederim söylemeye bile hacet yok, en ziyade sevdiğim şeyi edebiyatımıza vatanseverliği getirmesidir. Onun için onu eşsiz bulur ve on iki yaşından beri bu üstün tarafını severim. Kibar bir üslubdur Namık Kemal’in üslubu” (Ünaydın, 1985, s. 22).

Namık Kemal’le Nigâr Hanım’ın vatan konusundaki ortak noktaları vatanın durumudur. İkisi de vatanın durumunu iç acıcı bulmazlar ve vatani tehlikede görürler. Nigâr Hanım bu yüzden “Koşalım vatan tehlikede” demektedir. Her ikisi de kişisel arzuları ve çekişmeleri bir kenara bırakmak gerektiğini düşünürler. Sevgili, anne olan “nazende” vatan yaralı, bakım ve onarıma (imara) muhtaçtır.

Nâzende vatan yaralı muhtâc-ı imâret,

...

El birliği ister, yetişir hâb ü atâlet

Terk eyleyelim hiffeti hodbinliği artık (Nigâr Hanım, İâne-i Milliyye)

Sıdk ile terk edelim her emeli her hevesi (Namık Kemal, Murabba)

Yetişir terk edelim gayri hevâ vü hevesi (Murabba)

Memleket bitti yine bitmedi sen ben (Murabba)

Uyan ey yâreli şîr-i jiyân bu hâb-ı gafletten (Namık Kemal, Hürriyet Kasidesi)

Bir handesini görünce dersin (Bir hande edince zannedersin, farklı nüshadan)

Her kûşede bir sabah açılmış (Namık Kemal, Hilâl-i Osmânî)

Gül, gül, vatan, artık yetişir mihnet ü zulmet

Gülsün sana da vech-i subh-ı ebediyet (Nigâr Hanım, Vatanım)

Ey enîs-i cihân hürriyyet (Nigâr Hanım, Terâne-i Vatan)

Ne yâr-i cân imişsin ah ey ümmid-i istikbâl (Namık Kemal, Hürriyet Kasidesi)

Bu örnekler, vatan ve vatanseverlik konusunda dile getirilen düşünce ve duygular sadece Nigâr Hanım’ı değil pek çok şairi etkilemiş ve ortak bir vatan dili oluşturmuştur. Buna yine Namık Kemal’dan kaynaklanan özgürlük tema ve duygusunu da eklemek gerekir. Nigâr Hanım, *Elhân-ı Vatan*’da yer alan İâne-i Milliye şiiriyle II. Meşrutiyete ve onun simgelediği özgürlüğe değinmiş ve bunun vatana nefes aldırıldığını söylemiştir. Nigâr Hanım da Namık Kemal gibi vatanın darda ve yaralı olduğunu düşünmektedir. Şimdi yapılması gereken zulüm altında gördüğü vatani bu sıkıntıdan kurtarmak için birlik içinde olmak, çok çalışmak ve sorumluluklara sahip çıkmak ve yerine getirmektir.

Bu şiir yazıldığında ülke savaşın içinde değildir. Art arda gelen savaşlarla vatanın durumu daha kötüye gitmiş özgürlük ve bağımsızlığını yitirecek olumsuz gelişmeler olmuştur. Nigâr Hanım, *Elhân-ı Vatan*’ı kendi sorumluluğunu yerine getirmek için yazmıştır. Eli kalem tutanların vatan yolunda kalemleriyle yapacakları vardır. Nigâr Hanım, ordunun ve askerinin millet yolunda canını vermekten çekinmeden savaştığını görmüş ve onların hakkını teslim etmiştir. Aslında tüm millet elinden gelen özveriye göstermektedir, ancak milletin bu konuda biraz daha teşvik ve yüreklendirmeye gereksinimi vardır. *Elhân-ı Vatan*’la bu yüreklendirmeyi yapmaya çalışır. Gençleri, kadınları hatta çocukları milletlerini, soylarını, yarattıkları değerleri tanımaya ve askerine, milletine vatanına sahip çıkmaya çağırır. Bu yüzden öğrencileri etkilemek için talebe defterine, cephe ve cephe gerisinde kadınların gayretiyle büyük yararlıklar

gösteren Hilâl-i Ahmer adına bastırılan kartpostallara şiirler yazar. Böylelikle Nigâr Hanım milleti ve vatani yararına propaganda yapmış olur. *Elhân-ı Vatan* aynı zamanda bir propaganda ürünü ve aracıdır. Bireysel şiirleriyle tanıdığımız Nigâr Hanım, *Elhân-ı Vatan*'la milli, vatani sorumluluğunu yerine getirmiş, özellikle kadınlara çağrı yaparak onların duyarlılığını yükseltip teşvik etmeye çalışmıştır.

Notlar ve Açıklamalar:

1- Refika Altıkulaç Demirdağ, Nigâr Hanım'ın şiirlerini Latin harflerine aktarıp kitap hâlinde yayımlamıştır. Bu kitabı gördük ve yararlandık. Biz alıntılarımızı kaynakçada künyesini verdiğimiz kitaptan yaptık. Türk Tarih Kurumu kitaplığından temin ettiğimiz kitap 24 sayfadan oluşmaktadır. Kitabın kapağında Şâ'ire-i şehîr Nigâr Hanımefendinin Esirgeme Derneği Yetimhânesine hediyeleridir ibaresi yer almaktadır. Bu da kitabın gelirinin bu kuruma bağışlandığını göstermesi açısından önemlidir.

2- Bu şiirin altında tarih yok, ancak bir sonraki şiirle bu şiirin aynı anda yazıldığını düşünüyoruz. Diğer başlığı bunu gösteriyor. Özel bir başlık koymadığı şiirin Diğer başlığını bir önceki şiirle aynı sıradan anlamına alıyoruz. Klasik edebiyattaki “ve lehu” (bu da onun), “ve lehu eyzan” (bu da onun, bu da öyle) kullanımı benzeridir. Dolayısıyla alttaki şiirin tarihi bu şiir için de geçerli olmalıdır.

3- Hilâl-i Ahmer'de gönüllü olarak hizmet eden pek çok kadın vardır. Bazıları Hilâl-i Ahmer'in kadınlar kolunu kurmuş ve öncü olmuşlardır.

Safiye Hüseyin Elbi, İlk Hemşiremiz, Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi'nin kurucularındandır. Çanakkale savaşlarında gönüllü hastabakıcılık yapmış, çalışmalarından dolayı pek çok madalya almıştır.

Halide Edip Adıvar, yazar, asker ve hastabakıcıdır. Konuşmalarıyla kadınların seferberliğe katılmasında etkili olmuştur.

Fatma Aliye, Hilâl-i Ahmer'in ilk üyesi. Hilâl-i Ahmer'in Hanımlar Merkezini kurmuş, kâtipliğini yapmıştır. Cephede ve cephe gerisinde çalışmıştır.

Fatma Seher Hanım (Kara Fatma), Üsteğmen Kara Fatma komutanlık, açıcılık, hastabakıcılık ve hemşirelik yapmıştır.

Selma Rıza Feraceli, Sorbon'da okumuş ilk Türk kızı ve gazeteci. Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezinin beş yıl sekreterliğini yapmıştır.

İhsan Raif Hanım, şair, gönüllü hemşire.

Şair Nigâr Hanım, Şair, Hilâl-i Ahmer Kartpostallarına şiir yazmıştır.

4- “Ordu milletlerin en çok döğüşen, en sarpı

Adamış sevdiği Allah'ına bir böyle yapı” (Süleymani'de Bayram Sabahı)

“Duymaz bu anda taş gibi kalbinde bir sızı;

Farketmez anne toprak ölüm mâcerâmızı” (Sonbahar)

5- Böyle bir talebe defteri görselini internette bulduk, ancak telif sorunu çıkaracağından buraya koyamadık. Bu talebe defterindeki görsel yerine Hilal-i Ahmer bayrağının görselini koyduk. Defterde de doğal olarak aynı standart görsel kullanılmış. Bu görsel bir çerçeve içine alınmış, ortada yer alan logo defterde sayfa başına çerçeve içine ortaya çekilmiş. Sayfa üstünde çerçevenin dışına Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Mekteb Defteri sayfa altında ise “... Efendiye ‘âid ... defteri” ibareleri yazılmış. Boşluklara öğrencinin adı ve

hangi ders için kullanılacaksa onun adı yazılacaktır. Örneğin Ahmet Hilmi Efendiye ait Türkçe defteri olacak. Çerçeve içinde ortaya alınan logonun sağında o yılın tarihi “1327 Nisanında” solunda “ihyaen te’sis olunmuşdur” ibareleri yer almaktadır. Altında “Hilâl-i Ahmer muhârebe meydânlarında yaralanan ve hastalanan ‘askerlere bakmak maksad-ı vatan-perverâne ve” sonra Hilal-i Ahmer bayrağı, bayrağın altına “insâniyet-perverânesiyle teşekkül etmiş bir cemiyetdir; “ ‘alâmet-i fârikası” beyâz zemîn üzerinde kırmızı hilâldir.” ibareleri yazılmıştır. Tek ibare ikiye bölünerek bayrağın altına ve üstene yerleştirilmiştir.

Hilâl-i Ahmer’in Logosu:

Logoda yazılanlar:

Vatana muhabbet, yaralılara mu’âvenet
Taht-ı Himâye-i Hazret-i Mülûkânede
Osmânlı Hilâl-i Ahmer Cem’iyeti

6- Hilâl-i Ahmer’e yardım amacıyla 1915 yılında Viyana’da ve Almanya’da kartpostallar bastırılmıştır. Sulu boya tekniğiyle renkli ve kaliteli olarak 1915 ve 1917 yılında ilk ve son posta bastırılan kartpostallar, 1915’ten itibaren satılmaya başlanmış ve 1922-3 yılına kadar satışı sürdürülmüştür. Elde edilen gelir Hilâl-i Ahmer’e gitmektedir. Binlerce bastırılan kartpostallar büyük ilgi görmüştür. Sultan Reşat da yarım boy suluboya bir resmini yaptırıp bir kartpostala bastırılmasına izin vermiştir. Bu kartpostal örnekleri bugün eldedir. İnternet sitelerinde satışı yapılmaktadır. Kaç çeşit olduğu konusunda kesin bilgi yoktur.

Tarihçi akademisyen Yavuz Selim Karakışla bunlardan 24 adedini elde etmiştir. Kartpostallar, hem gelir sağlama amaçlı hem propaganda aracı olarak kullanılmışlardır. Eldeki kartpostalların önemli bölümü hemşireler ve yaralı askerleri resmeder. Mekân genellikle hastanelerdir. Bazıları cephede yapılan müdahaleleri yansıtır. Çanakkale Savaşlarında hasta ve yaralıların çokluğu nakil sorunu yarattığından iki gemi kiralanmış, hastane ve nakil aracı olarak kullanılmıştır. Birkaç kartpostal bunları resmeder. Üç kartpostal ise seri halinde bir protez bacağıın takılışını gösterir. Son kartta protez bacağı

takılan subay hemşire karşısında selam durup şükran, minnet ve saygısını gösterir. Kartların bir amacı da hemşirelere ve mesleklerine duyulan saygıyı ifade etmektir. (2011 yılında Cine 5 için Yavuz Selim Karakışla ile Yalın Alpay'ın birlikte yaptıkları 5 dakikalık program.) bk.: Yavuz Selim Karakışla'nın "Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Kartpostalları ve Pulları 1912-1923", "Toplumsal Tarih", Eylül 2004, S. 129.

Yine gelir için Hilâl-i Ahmer Çiçeği adıyla bir rozet yaptırılmış ve Galata köprüsünde ve başka yerlerde satılmıştır. Bir kartpostal, rozeti ve satışı yansıtır. Bu kartpostallar gelir sağladığı gibi Hilâl-i Ahmer'i tanıtmış ve gönüllü hemşireliği özendirmiştir. Art arda gelen savaşlarda kadınların şefkat ve merhametli ellerine büyük ihtiyaç vardır. 1913 yılında Ramazan bayramının ilk günü çiçek günü ilan edilerek satışa başlanmış ve aynı yıl temmuz ayından sonra sürekli kırmızı (kızıl) aylı sepetlerde kadınlar bu rozetleri satmayı sürdürmüşlerdir. Hasta ve yaralıları yardım için kullanılan gelir ve satış çalışmaları halka önemle duyurulmuş, yayınlar yapılmıştır. Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Takvimi'nde Hilâl-i Ahmer Çiçeği'nden şöyle bahsedilmektedir:

“Bütün Osmanlılar bu beyaz kırmızı küçük ve saf çiçekler ile id-i fitrin ilk günü sinelerini tezeyyün eylemektedirler. Bayram günü “Hilal-i Ahmer”in “Çiçek Günü”dür. Hilâl-i Ahmer çiçeğinin neye delalet ve muavenet ettiğini bilmeyecek, bu çiçeği göğsünde hürmet ve muhabbet ile taşıyamayacak bir Osmanlı yoktur.

Hilâl-i Ahmer Çiçeğini ta'lik etmek harp zamanında kahraman ve sevgili askerlerimizin kıymetli vücutlarında düşman silahıyla açılan yaralarını sarmak demektir. İşte bu küçük çiçekler birçok ıstıraptan, hastalıktan, ma'luliyetten (sakatlık, hastalık), ölümden kurtarır; birçok kahraman evlat vatanın kanlarını durdurur, açılan yaralarına merhem olur, ateşler içinde vücutlarına bir zelal-ı afiyet gibi tesir eyley; sulh hengaminde (zamanında) hastabakıcılık teşkilatına, imdat mevkileri, hastaneler, nekahathaneler ve şifa yurtları tesisine hizmet/hidemat (hizmet) eder; mesai ve felaket anında imdat ve muavenete, emraz-ı sariyye (bulaşıcı hastalık) istilatında mücadeleye sevk ve ihzar eder.”

İşte bu küçük çiçeklerle Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ne senevi mühim varidat temin edilmektedir.

Bu çiçekten 1913'te 549, 1914'te 1518, 1915'te 2555, 1916'da 1450, 1917'de 3249 ve 1918' de 2140 Osmanlı Lirası gelir elde edilmiştir.

bk. Prof. Dr. Seçil Karal Akgün/Murat Uluğtekin (2000), Hilâl-i Ahmer'den Kızılay'a Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Hilal-i Ahmer İcraat Raporları 1914-1928.

Hanımlar Takvimi yayınlarından derlenmiştir.

Mehtap Baykal Yeşilyurt /Hande Uzun Külcü

İnternet: http://kizilaytarih.org/dosya_007.html

Aykut Çetin (2015), Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Sanatsal Faaliyetleri, Tarih İncelemeleri Dergisi XXX/2, 413-428.

Kaynaklar

- Akgün S. K.-Uluğtekin M. (2000), Hilâl-i Ahmer'den Kızılay'a Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Hilal-i Ahmer İcraat Raporları 1914-1928.
- Akyüz, K. (1986). *Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi*. 4. bas. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Baykal Yeşilyurt, M.- Uzun Külcü, H. http://kizilaytarih.org/dosya_007.html.
- Bekiroğlu, N. (2007). Nigâr Hanım. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 33 s. 83-85, İstanbul: TDV.
- Çetin, A. (2015). Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Sanatsal Faaliyetleri. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXX/2, 413-428.
- Hilâl-i Ahmer Tarihinde İz Bırakan Kadınlar, <http://kizilaytarih.org/dosya005.html>, Erişim tarihi: 03.02.2019.
- Karakışla Y. S. (Eylül 2004). Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Kartpostalları ve Pulları 1912-1923. *Toplumsal Tarih*, S. 129.
- Nigâr Binti Osman. (1232). *Elhân-ı Vatan*. Tercümân-ı Hakikat Matba'ası.
- Nigâr Binti Osman. (1959). *Hayatımın Hikâyesi*. İstanbul: Ekin Basımevi.
- Nigâr Binti Osman. (2015). Nigâr Hanım Toplu Şiirleri. haz.: Refika Altıkulaç Demirdağ. Konya: Salkımsöğüt Yayınları: 206.
- Ünaydın, R. E. (1985). *Diyorlar ki*. haz.: Şemsettin Kutlu. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 613.
- Yazıcı, N. (2011). "Çanakkale Savaşı'nda Türk Kadınının Rolü The Role of Turkish Women During the Gallipoli Campaign", *Akademik Bakış*, 5 (9) Kış.